

Назарій Лоштин

Бібліотека єзуїтського колегіуму в Перемишлі за матеріалами інвентаря 1774 р.

Nazariy Loshtyn

The library of Jesuit Collegium in Przemyśl on the materials of inventory of 1774

Based on the library inventory of 1774, that is stored in the Scientific Library of Ivan Franko National University of Lviv, quantitative and thematic components of the library of Jesuit Collegium in Przemyśl are reproduced. The repertoire of thematic collections of Collegium's library is analyzed.

Keywords: inventory, library, Jesuits, Przemyśl

На основі бібліотечного інвентаря 1774 р., що зберігається у Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка, відтворено кількісний та тематичний склад книгозбірні єзуїтського колегіуму у Перемишлі. Проаналізовано репертуар тематичних збірок бібліотеки колегіуму.

Ключові слова: інвентар, бібліотека, єзуїти, Перемишль

Ченці-єзуїти прибули до Перемишля у 1610 р. на ініціативу єпископа Станіслава Сечинського. Перший дерев'яний колегіум зведено у 1627–1634 рр., а новий мурований зведено у 1679–1692 рр. та 1718–1721 рр. Будівництво нового колегіуму та бібліотеки розпочалось у 1757 р., але не було закінчене до ліквідації ордену у 1773 р.

Єзуїтський колегіум одразу став осередком освітнього та інтелектуального життя Перемишля. Клас граматики було відкрито у 1654 р., а клас риторики діяв з 1658 р. Наступного року відкрито курс моральної теології для кліриків Перемишльського єпископства. З 1688 р. світські студенти мали змогу навчатися на курсах філософії. У 1754 р. тогочасний єпископ Перемишля, а у майбутньому архієпископ Львівський, Вацлав Ієронім Сераковський відкрив у колегіумі ще одну кафедру філософії, а також дві кафедри догматичної теології та кафедру моральної теології для кліриків єпископства¹.

Також у складі колегіуму діяла музична бурса (з 1689 р.) та шкільний театр (з др. пол. XVIII ст.). Від 1757 р. у колегіумі була власна друкарня, яка використовувалась для потреб самих єзуїтів та Перемишльської дієцезії. Окрім того, єзуїти утримували аптеку та інфірмерію.

Потребу у інтелектуальному забезпеченні діяльності колегіуму задовольняла бібліотека. В кожному осередку ордену створювались бібліотеки, характер яких залежав від виду студій, що існували при ньому, чи діяльності, яку провадили ченці певного осередку. Фактично жодні правила не обмежували тематичний

склад єзуїтських книгозбірень, за винятком книг, які суперечили християнській моралі чи містили загрозу для католицької ідентичності студентів. У кожній бібліотеці велись два каталоги – алфавітний та тематичний, що традиційно укладались у двох книгах². Важливо, що рукописи зберігались та вносились до каталогів разом з друкованими виданнями.

Виходячи з різносторонньої діяльності єзуїтських осередків, можна стверджувати, що книгозбірні єзуїтських колегіумів були багатоструктурними підрозділами, що складались з фондів головної бібліотеки та менших спеціалізованих³. Польський дослідник єзуїтських бібліотек о. Людвік Гжебень ПІ нараховує аж 26 спеціалізованих бібліотек в структурі колегіуму, що могли існувати паралельно з головною бібліотекою⁴.

Бібліотека колегіуму у Перемишлі формувалась з трьох джерел: закупівлі, подарунків авторів та дарунків жертводавців. Книги бібліотеці дарували перемишльські єпископи Станіслав Сечинський та Агацій Гроховський (1633 р.), о. Станіслав Броніковський (1677 р.), єпископ-помічник Перемишльської дієцезії Ян Дембський та Констанція Щавінська (1706 р.). Свою приватну бібліотеку єзуїтам передав перемишльський єпископ Вацлав Ієронім Сераковський (2377 книг), а також у 1755 р. перемишльська капітула (1346 книжок)⁵. У 1754 р. єзуїтська бібліотека у Перемишлі перетворена на публічну – це була перша єзуїтська бібліотека такого типу у Польщі, нею також опікувався єпископ⁶. На той час вона налічувала близько 6.5 тис. книг. Бібліотека відкривалась двічі на день – зранку та увечері – і була доступною для усіх⁷. Бібліотека відіграла важливу роль у піднесенні культурного рівня місцевого шляхетського та міщанського середовища.

Після касації ордену книги було розділено між місцевою гімназією (відповідно до каталогу 1787 р. у ній було 1085 єзуїтських книг⁸) та Львівським університетом, а частина у 1788 р. була перенесена до парафіяльної бібліотеки у Дрогобичі.

Монастирські бібліотеки католицьких чернечих орденів відображали систему читацьких інтересів духовних еліт та навчальних орієнтирів церковного шкільництва. Секуляризаційні реформи зруйнували систему монастирських бібліотек як осередків освітнього та культурного життя. Реконструкція фондів монастирських бібліотек дозволить відтворити їхню роль в інтелектуальному житті духовної та світської еліти у XVI–XVIII ст.

Одним із видів джерел, що дозволяє відтворити склад бібліотеки, є інвентарні описи. Інвентарі бібліотек подають перелік книжок без вказівки на шифри, часом без вказівки на систематизацію фонду⁹. В інвентарі вносили наявні в бібліотеці книги, що дає змогу встановити їх кількісний, тематичний і мовний склад, хронологію та географію видань, залежно від ступеня детальності опису книг. Враховуючи, що форми описування книг часто були довільними, тому інвентарні описи одних бібліотек відрізнятимуться від інших.

Інвентар бібліотеки перемишльського єзуїтського колегіуму укладений 31 липня 1774 р. ченцем-єзуїтом Станіславом Хмельовським¹⁰ (1744 р. н., вступив до ордену у 1767 р.). Після ліквідації ордену він уклав інвентарі бібліотек єзуїтських осередків Галичини. Даний інвентар потрапив до бібліотеки Львівського університету разом з книгозбірнею колегіуму. Окрім цього інвентаря, у бібліотеці університету також зберігається укладений Хмельовським інвентарний опис єзуїтської бібліотеки у Самборі.

Інвентар укладено на 123 аркушах за тематичним принципом, у вигляді таблиці. Заголовки категорій: порядковий номер книги – назва розділу (назва книги) – рік видання – том – формат. Варто зазначити, що у першому розділі «Коментарі до Святого Письма» відсутня категорія «рік видання». Лише один раз у цій категорії вказаний рік видання, записаний у категорії «том». Перелік книг у межах категорії подається відповідно до формату книг: ін-фоліо, у 4, у 8, у 12. Така форма вписування до інвентаря відповідала системі зберігання книг на полицях у бібліотеці – спершу розділені за тематикою, а тоді за форматом. Якщо наявні багатотомні видання, то запис робився у два способи: кожен том вписувався окремо або ж в одному записі вказувалось наприклад «том 1, 2». У випадку, якщо том мав декілька частин, то вони вписувались окремо.

В інвентарі виокремлено такі тематичні категорії:

Коментарі Святого Письма (271 позиція). *Коментарі до Святого Письма склали основу при вивченні Святого Письма у рамках богословських курсів.* В даній категорії представлені як власне тексти Святого Письма чи його частин (напр. «Biblia Polska» (ймовірно у перекладі єзуїта Якуба Вуєка (1541–1597 pp.), «Biblia Hebraico Latina», «Biblia Vulgatae editionis», «Nowy Testament» (також ймовірно у перекладі Вуєка), «Biblia Sacra», «Evangelium Greco Latinum»), так і коментарі до них (напр. коментар Станіслава Соколовського (1537–1593 pp.) до Євангелія, Йоана Антонія Велазкеза ТІ до псалмів Давида, Теофілакта Болгарського (1055–1107 pp.) до 4 Євангелій, Беди Вельмишановного (673–735 pp.) до 4 Євангелій та єзуїта Сальмерона (1515–1585 pp.) до Послань ап. Павла).

Канонічне право (435 позицій + 29 позицій, що знайдені в катедрі та внесені до інвентаря пізніше на окремо вставленому аркуші. У цьому розділі зібрані видання текстів канонічного права (напр. Декреталії Граціана), а також булли і листи понтифіків (напр. булларій папи Бенедикта XIV, 1-2 т. 1746 р., 3 т. 1753 р.; Зібрання папських листів, 1710 р.) й рішення церковних синодів (напр. Синоду Перемишльської дієцезії, виданий у 1642 р.; Замойського синоду унійної церкви, виданий у 1724 р.) й соборів (напр. Декрети Тридентського Собору). Також представлена праця під назвою «Obrona religii Ruskiej» – ймовірно йдеться про полемічний твір унійного єпископа Леона Крєвзи «Obrona jednosci cerkiewnej» 1617 р.

Твори святих отців (175 позицій). *Твори святих отців вивчались у рамках курсів богослов'я як при студіюванні схоластичної теології, так і при вивченні Святого Письма.* Тут зокрема представлені життя та твори Св. Августина (354–430 рр.) (зокрема листи, «Про град Божий», «Сповідь»), Св. Томи Аквінського (1225–1274 рр.), Св. Ієроніма (347–420 рр.), Св. Бернарда (1090–1153 рр.), Св. Василя Великого (330–379 рр.) та інших.

Церковні історики (226 позицій). В цій категорії представлено роботи з церковної історії, зокрема із загальної історії церкви (напр. робота Жака Готьє «Хронографія Католицької церкви», 1616 р.), життя понтифіків (напр. Життя понтифіків; Життя папи Бенедикта XIII, 1734 р.) чи святих (напр. праця Петра Скарги «Життя Святих», 1700 р.) та праці з історії й статуту чернечих орденів (напр. «Про заснування ордену кармелітів босих», 1623 р.; Статут ордену Бригідок; 1673 р., Статут Св. Бенедикта, 1677 р.), а також історії чудотворних ікон (напр. історія Ярославської ікони Матері Божої, 1755 р.).

Схоластична теологія (197 позицій). *Схоластична теологія становила основу курсу богослов'я. Програма схоластичного богослов'я в більшості призначалась для єзуїтських кліриків. В основному ґрунтувалось на Св. Письмі та вченні Св. Томи Аквінського. Польські підручники починають видаватись з XVII ст.* В цій категорії представлені праці та підручники з схоластичної (інша назва – спекулятивної) теології. Серед праць – твори Св. Томи Аквінського (напр. «Сума Теології», 1604 р.), відомого єзуїтського теолога Франсіско Суареза (1548–1617 рр.) (напр. «Епістеміологія», 1628 р.), польського єзуїта Адріан Мясковського (1657–1737 рр.) та ін.

Полемічна теологія (220 позицій). *Полемічна теологія викладалась як частина курсу схоластичного богослов'я. Також праці з цієї тематики використовували при вивченні Св. Письма та як окремий предмет у класі риторики.* У цій категорії представлені праці як західноєвропейських (напр. праця єзуїта, кардинала Роберто Беларміно (1542–1621 рр.) «Контроверсії»), так і польських теологів (напр. праця Петра Скарги (1536–1612 рр.) «На плач і лемент Теофіла Ортолога русинам пересторога»).

Моральна теологія (238 позицій). *Моральна теологія (казуїстика) була складовою частиною курсу богослов'я. Вона охоплювала вивчення засад християнської моралі, науку про таїнства, знання літургії й церковного календаря.* У даній категорії представлені праці та підручники з моральної теології. Зокрема представлені відомі підручники з моральної теології Йоана Азора «Instutiones morales» (том 1 – 1602 р., том 2 – 1608 р.), Мануеля де Са «Aphorismi confessoriorum» (1615 р.), а також польські видання (напр. Фердинанда Янушовського (1639–1712 рр.) «Theologia Moralis», 1683 р.).

Політична історія (521 позиція). *Окремих курсів з історії в єзуїтських колегіях не було. Історію вивчали як елемент гуманітарної ерудиції у рамках класів поетики та риторики. Хоча й були пропозиції викладати історію як окремий предмет, однак вони були відкинуті. Лише з 1739 р. історію в єзуїтських колегіумах Речі Посполитої викладали як окремий предмет.* Тут переважають історичні книги античних авторів (Пліній Молодший (61–112 рр.), Тит Лівій (59 р. до н. е.–17 р.), Йосиф Флавій (37–100 рр.), Плутарх (45–120 рр.), Лукіан (125–180 рр.), Арістотель (384–322 рр. до н. е.) та інші) та праці з історії країн світу (Франції, Іспанії, Англії, Угорщини, Чехії, Венеції, також праці з історії Аравії та Персії). Представлені також цікаві видання, зокрема твір віленського воеводи Миколая-Кшиштофа Радзивіла «Сирітки» (1549–1616 рр.), «Паломництво до Святої Землі» (1614 р.) чи твір «польського Тацита» Анджєя Максиміліана Фредра († 1679 р.) «Vir Consilii» (1730 р.).

Заборонені єретики (137 позицій). *Дані книги були недоступними для учнів єзуїтських колегій. Однак орден єзуїтів мав право зберігати книги, що внесені до Індексу Заборонених Книг з метою кращого вивчення для подальшої полеміки з прихильниками «заборонених» поглядів.* У цьому розділі представлені твори Еразма Роттердамського (1466–1536 рр.), Мартіна Лютера (1483–1546 рр.), Філіпа Меланхтона (1497–1560 рр.), Жана Кальвіна (1509–1564 рр.), Яна Гуса (1369–1415 рр.), твір Лазаря Барановича «Нова міра старої віри» (вперше виданий 1676 р.), Ніколо Макіавеллі (1469–1527 рр.), Корнелія Янсена (1585–1638 рр.), твір Іоанікія Галятівського «Stary Kościół Zachodni Nowemu Kosciolowi Rzymskiemu» (вперше видана 1678 р.). Також відображені примірники Індексу заборонених книг, «Biblia Heretica», «Англіканської літургії» та «Доктрини кальвінізму».

Проповідники (573 позицій). *Проповідництво належало до одного з основних завдань ордену єзуїтів. До відомих єзуїтських проповідників належать Паоло Сегнері (Італія), Гонслес де Санталла Тірсо (Іспанія), Філіп Єнінген (Німеччина), Петро Скарґа (Польща).* Представлені збірки західноєвропейських та власне польських проповідників, зокрема Петра Скарґи (напр. «Kazania przygodnie», 1610 р.; «Wzywanie do Pokuty», 1688 р.), Шимона Старовольського (1588–1656 рр.) (напр. «Kazania», 1648 р.), Антонія Ширми («Kazania», 1719 р.) та інших.

Математики (128 позицій). *Математику традиційно вивчали у межах філософії. У Польській провінції єзуїти добились дозволу генерала ордену вивчати арифметику, у програмі якої передбачались арабські і римські обрахунки, чотири дії, дроби.* До цієї категорії внесені праці з арифметики (напр. праця Адріана Меціуса (1570–1635 рр.) «Arithmeticae libri duo et Geometriae lib. VI», 1626 р.) та геометрії (напр. праця польського єзуїта і математика Станіслава Сольського (1622–1701 рр.) «Geometra Polski», 1683 р.), а також з географії (напр. «Географія» Птолемея († 168 р.), 1605 р.; «Географія» Страбона (64 р. до

н. е.–24 р.), 1587 р.), архітектури (напр. «Architectura Civilis», 1678 р.; «Architectura Pictoria»; праця Каетана Жджанського «Elementa architectury domowey...», 1749 р.) та астрономії (напр. «Астрономія» Миколая Коперніка (1473–1543 рр.) видана у 1617 р.), а також календарі (напр. «Німецький календар»; «Історично-політичний календар» 1741 р.).

Медики (361 позиція). *При єзуїтських колегіях часто існували аптеки, а також інфірмерії (заклади для старих чи хворих членів ордену). Часто лікар-єзуїт був єдиним в околицях того чи іншого населеного пункту. Відповідно для правильного надання медичних послуг при таких установах були власні бібліотеки.* У даній категорії представлено медичні праці як античних авторів, таких, як Гіппократ (460–370 рр. до н. е.), так і праці з різних галузей медицини XVI–XVIII ст.

Історія Польщі (141 позиція). *Орієнтуючи свою освітню діяльність на вищі верстви та правлячі стани, єзуїти значної уваги надавали їхньому патріотичному вихованню. Зокрема, праці з історії тієї країни, в якій перебували єзуїти, були важливими у вивченні історії, оскільки часто шляхта вимагала, щоб єзуїти викладали історію як предмет, що буде корисний для молоді у подальшій сеймовій діяльності.* В даній рубриці перелічені не лише праці з історії Речі Посполитої (напр. Марціна Кромера (1512–1589 рр.) «Про походження і діяння поляків», 1559 р.; Яна Длугоша (1415–1480 рр.) «Історія Польщі», 1615 р.), й гербовник Каспара Несецького (1682–1744 рр.) «Kogona Polska», юридичні документи польської держави (напр. Статути Сигизмунда I).

Ритори (218 позицій). *Єзуїтський ідеал проповідництва був побудований на гуманістичній вірі у силу слова, в їхньому випадку – силу Євангельського слова. У системі єзуїтської освіти риторика посідала одне з ключових місць, а сам Ігнацій Лойола закликав до використання творів класичних риторів для навчання красномовства з метою подальшого опанування мистецтвом проповіді. Також під час читання творів античних риторів поглиблено вивчали греку та латину.* У цій категорії представлені як класичні ритори, у першу чергу Цицерон (106–43 рр. до н. е.) (твори якого представлені як латинською мовою, так і в польських перекладах), Сенека (4 р. до н. е.–65 р.), Демосфен (384–322 рр. до н. е.), Арістотель, так і твори авторів часів Відродження та раннього Нового часу, зокрема Еразма Роттердамського (напр. «De copia verborum», 1555 р.) та Бенедикта Гербеста (1531–1598 рр.) (напр. «De arte rhetorica», 1566 р.).

Поети (222 позиції). *Головним завданням у класі поезики було вивчення поетичної стилістики латини як підготовка до класу риторики.* Представлено твори античних поетів Горация (65–8 рр. до н. е.), Овідія (43 р. до н. е.–17 р.), Плавта (264–184 рр. до н. е.), Теренція (†159 р.), Пруденція (348–413 рр.), а також поетичні твори пізніших часів, зокрема і польських авторів (напр. твір «Звільнений Єрусалим» у перекладі Петра Кохановського (1566–1620 рр.).

Французи (413 позицій). У цій категорії представлені книги французькою мовою, присвячені різноманітній тематиці. Переважають книги з історії, зокрема з історії церкви (напр. багатотомна праця католицького історика церкви Клоді Флері (1640–1727 рр.) «Histoire Ecclesiastique», 1716 р.) та історії Європи («Lettres Historiques en Europe» у 23 томах, що видавались у Гаазі у 1692–1703 рр.). Зустрічаються і французькомовні книги з історії Польщі, а також цікаві видання, наприклад спогади кардинала Рішельє («Journal de Monsieur le Cardinal Duc de Richelieu», 1648 р.) чи «Історія кальвінізму» (1682 р.). Також представлені церковні книги французькою мовою, зокрема Новий Завіт і катехизм.

Граматики (158 позицій). *Граматику (латинську) вивчали уже з першого класу (інфіми) і її вивчення тривало у наступні роки, протягом яких учень повинен був досконало оволодіти латинською мовою.* У цій категорії представлені підручники з граматики латинської мови (напр. Лукаша Пьотровського († 1679 р.) «Grammatica Latina» чи твори Еразма Роттердамського), словники (латинсько-польські, французько-італійсько-латинські, німецько-французькі та ін.). Також наявні підручники з граматики давньоєврейської, грецької та італійської мов.

Італійці (276 позицій). Як і у випадку з французами, тут представлені різноманітні видання італійською мовою. Тут також представлені праці з історії (напр. праця Джованні Тарканьоти «Історія світу» у 5 томах, 1598 р.) та з релігійної тематики, зокрема життя святих та збірки проповідей.

Історія Товариства Ісуса (129 позицій) У цій категорії представлено книги з історії Товариства Ісуса, розпорядчі документи ордену (Конституція Товариства Ісуса, декрети Генеральної Конгрегації, сумарій правил), життя єзуїтських святих, матеріали про місійну діяльність (Новини з Японії, Індійські листи). Також є відома праця єзуїта Антоніо Поссевіно (1534–1611 рр.) «Bibliotheca Selecta» (1593 р.), у якій автор опублікував список рекомендованих для навчання у єзуїтських школах книг.

Аскети (426 позицій). *Вивчення аскетичної літератури передбачалось у межах студіювання Святого Письма та теології.* Тут представлена різноманітна аскетична література як зарубіжних, так і польських авторів.

Змішані книги (50 позицій). Різноманітні книги, серед яких недатований «Cathalogus librorum» – можливо, старий бібліотечний каталог.

Філософи (242 позицій). *Філософія відкривала вивчення вищих наук у єзуїтських колегіях і трактувалась як підготовчий курс до вивчення теології. Вивчення філософії передбачало виклад логіки (діалектики), філософії природи (фізики), метафізики, етики, математики.* Основу цієї категорії становлять праці Арістотеля та коментарі до його творів. Окрім цього представлені праці з фізики та діалектики (напр. «Діалектика» Філіпа Меланхтона, 1548 р.) й етики (напр. «Етика» Плутарха, 1542 р.)

Цивільне право (172 позиції). У цій рубриці зібрані видання юридичних джерел та документів (зокрема представлені Кодекс Юстиніана; «Саксонське Зерцало»; «Корпус цивільного права» у 2 т, 1583 р.), коментарів до них та юридичні словники (напр. «Lexicon Juris Civilis» німецького гуманіста і юриста Якоба Шпігеля (1483–1547 рр.), 1554 р.).

Катехити (35 позицій). *Катехизація була важливим елементом діяльності ордену. Катехизм у школах викладали раз на тиждень за спеціальними виданнями, які схвалила орденська цензура.* Зокрема, тут представлені підручники єзуїта Петра Канізія (1521–1597 рр.) з катехизму, катехизми єпископа Міхаеля Мерзбургського (Сідоніуса) (1506–1561 рр.), архієпископа Кирила Єрусалимського (315–386 рр.), катехизми польських авторів Крушинського та Шембека й інших.

Греки (16 позицій). Тут представлені різноманітні книги грецькою мовою, зокрема видання творів Арістотеля, Ксенофонта (430–354 рр. до н. е.), Лукіана, Демосфена (382–322 рр. до н. е.), а також грецька граматики, Новий Завіт та тексти лекцій з Євангелія грецькою мовою.

Також на останньому аркуші без вказаних назв книг, але з вказуванням формату, записані наступні категорії:

Німецькі книги (9 книг та фрагменти).

Церковні книги (77 книг).

Рукописні книги (251 книга).

Панегірики (35 книг).

Угорці (2 книги).

Гебрейці (1 книга).

Скрина, наповнена фрагментами.

Загалом Станіслав Хмельовський підсумовує, що у бібліотеці єзуїтського колегіуму нараховується 6985 книг¹¹. Однак після остаточного підрахунку книг укладач інвентаря робить ще запис (36 позицій) під заголовком «Libri in habitu fere reperti apud P. Gumowski ad Cathedram».

Загалом така кількість книг є типовою для єзуїтської колегії у Речі Посполитій (бібліотеки колегій нараховували у середньому 5–10 тис. книг¹²). У бібліотеці представлені книги форматів ін-фоліо, у 4, у 8 та у 12. Хронологія видань охоплює XVI–XVIII ст.

Також Станіслав Хмельовський 30 липня 1774 р.¹³ уклав окремий список дублетів єзуїтської бібліотеки у Перемишлі на 25 аркушах під назвою «Superata Librorum Bibliothecae Premislensis [Societatis Jesu]». Форма вписування така ж, як і в інвентарі, однак відсутня категорія «рік видання». Загалом до списку дублетів внесено 1071 книгу¹⁴. Зокрема, повторюються книги з наступних тематичних категорій: коментарі Святого Письма (100 книг), канонічне право

(48), твори святих отців (14), церковні історики (34), схоластична теологія (41), моральна теологія (43), полемічна теологія (86), політична історія (80), проповідники (189), історія Польщі (33), риторичні (42), поети (44), історія Товариства Ісуса (78), аскети (168), філософи (48), граматики (23).

Бібліотека єзуїтського колегіуму у Перемишлі за чисельністю книг була досить великою, а тематичне зібрання у ній давало можливість активно провадити релігійну та освітню й харитативну діяльність орденського осередку.

Інвентар бібліотеки, укладений після закриття колегіуму Станіславом Хмельовським, є цінним джерелом для відтворення складу даної бібліотеки, він дає змогу дослідити чисельний склад книгозбірні, визначити книги, які зберігались у ній, та дослідити читацькі інтереси ченців-єзуїтів як складової частини освіченого католицького духовенства.

- ¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995 / [oprac. Ludwik Grzebień]. – Kraków : Wydawnictwo WAM, 1996. – S. 548.
- ² Encyklopedia wiedzy o jezuitach... – S. 548.
- ³ Ціборовська-Римарович І. Місце і роль медичної літератури в структурі книгозбірні острозького єзуїтського колегіуму / Ірина Ціборовська-Римарович // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ : НБУВ, 2012. – Вип. 15. – С. 82.
- ⁴ Grzebień L., ks. Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku (I) / Ludwik Grzebień // Archiwa, biblioteki i muzea kościelne. – Tom 30. – Lublin, 1975. – S. 249-264.
- ⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach... – S. 548.
- ⁶ Załęski S., ks. Jezuiści w Polsce. T. 4, cz. 3 / ks. Stanisław Załęski. – Kraków, 1905. – S. 1051.
- ⁷ Grzebień L., ks. Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce... – S. 248.
- ⁸ Grzebień L., ks. Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce... – S. 238.
- ⁹ Ціборовська-Римарович Ірина. Видовий та джерелознавчий аналіз документів, дотичних до історії книги та історії бібліотек в Україні XVI – першої чверті XIX ст. / Ірина Ціборовська-Римарович // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2012. – Вип. 34. – С. 265.
- ¹⁰ Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка. – Ркс. 293 II. «*Inventarium bibliorum in bibliotheca olim Jesuitarum Collegii Premislensis conscriptum 1774 per Stanislaum Chmielewski*». – Арк. 1.
- ¹¹ НБ ЛНУ, ВРСРК. – Ркс. 293 III. – Арк. 122.
- ¹² Encyklopedia wiedzy o jezuitach... – S. 43.
- ¹³ НБ ЛНУ, ВРСРК. – Ркс. 292 III *Superata librorum bibliothecae Premisliensis*. – Арк. 1.
- ¹⁴ Там само. – Арк. 24 зв.